

*Uz predstavljanje knjige Discussiones peripateticae
(Böhlau Verlag, Köln; Weimar; Wien, 1999)
Frane Petrića u Zagrebu (8. III. 2000.)*

Uobičajeno je, ako ne i nezaobilazno, na kraju nekog kulturnopovijesnog ili pak vremenskog razdoblja napraviti njegovu analizu i dati neki zaključak o dostignućima i manjkavostima određene epohe. Osvrnemo li se na pragu novog tisućljeća na područje hrvatske filozofske baštine, dobit ćemo naizgled ohrabrujuću, ali ne u potpunosti zadovoljavajuću sliku.

Koliko je istražena hrvatska filozofska baština? Ovo bi pitanje moglo biti temeljno brojnim znanstvenim radovima koji bi utvrdili što je sve pronađeno i proučeno u/ o hrvatskoj filozofiji. Ono što je ohrabrujuće jest činjenica da se hrvatska filozofija sustavno istražuje već više od trideset godina. Međutim, često se stvara pogrešna slika da hrvatsku filozofsku baštinu čini nekoliko imena čija se djela najviše istražuju i o kojima se najčešće govori i piše. Jedno je od tih imena i ime hrvatskog mislitelja Frane Petrića. On je jedan od rijetkih Hrvata s područja filozofije o kome se, ne samo u Hrvatskoj već i izvan nje, intenzivnije piše. O tome svjedoči i najnovija *Bibliografija radova o hrvatskoj filozofiji* izašla u *Biblioteci Scopus* Hrvatskih studija u Zagrebu 1999. godine. U njoj je Frane Petrić, uz Ruder Boškovića, nesumnjivo na prvom mjestu po broju radova izašlih o njegovu filozofskom stvaralaštvu. Stoga ne možemo reći da je Petrićeva filozofija nedovoljno osvijetljena u nas i u svijetu premda smo, s druge strane, suočeni s činjenicom da broj Petrićevih djela prevedenih na hrvatski jezik nije toliko velik. Mnoga su njegova djela još u rukopisima ili su zadnji put izdana još za Petrićeva života. Zbog toga je izdanje svakog njegovog djela važan događaj za povijest proučavanja hrvatske filozofije.

Institut za filozofiju u Zagrebu predstavio je tako 8. ožujka 2000. u suradnji s Hrvatskim studijima Sveučilišta u Zagrebu jedno od kapitalnih Petrićevih djela *Discussiones peripateticae*. Ono je izašlo prvenstveno zaslugom Elisabeth von Erdmann Pandžić, koja se još kao studentica počela baviti hrvatskom kulturnom i povijesnom baštinom i koja je pokrenula izdavanje djela hrvatskih autora te djela o hrvatskim autorima pod nazivom *Quellen und Beiträge zur kroatischen Kulturgeschichte (Vrela i prinosi za hrvatsku kulturnu povijest)*. Niz počinje izlaziti 1988. godine, a zasad obuhvaća devet djela koja se bave različitim temama: jezičnim, povijesnim i kulturnopovijesnim te filozofskim. Radi se, prije svega, o djelima hrvatskih autora ili o djelima koja se bave različitim pitanjima hrvatske kulturne povijesti. Tako je jezičnom pitanju posvećeno djelo Elisabeth von Erdmann Pandžić *Drei anonyme Wörterbücher der kroatischen Sprache aus Dubrovnik, Perugia und Oxford* zatim *Nauk za pisati* Rajmunda Džamanjica, dok o nastanku hrvatskoga književnog jezika piše Mario Grčević u *Die Entstehung der kroatischen Literatursprache*. Povijesnokulturno orijentirani svesci ovoga niza jesu djela Elisabeth von Erdmann Pandžić (*Juraj Dragišić und Johannes Ruechlin*, zatim *Regiones paeninsulae Balcanicae et Proximi orientis*), *Bosna Argentina*, *Studien zur Geschichte des Franziskanerordens in Bosnien und der Herzegowina* Bazilija S.

Pandžića, Venefrida Bartola Kašića, *Pistole i evangelya: das Perikopenbuch des Ivan Bandulavić* nastale u suradnji Elisabeth von Erdmann Pandžić i Darije Gabrić-Bagarić. Izdanje Petrićevih *Discussiones peripateticae* kao devetog djela spomenutog niza priredili su Institut za slavistiku Sveučilišta Erlangen–Nürnberg u suradnji s Hrvatskim studijima Sveučilišta u Zagrebu, a prema primjerku iz 1581. tiskanog u Baselu, koji se čuva u Sveučilišnoj knjižnici Sveučilišta Erlangen–Nürnberg. Djelo je izašlo u izdanju Böhlau Verlag, Köln; Weimar; Wien, 1999. godine.

Razlog pokretanja ovakvog niza Elisabeth von Erdmann Pandžić pronalazi u potrebi za proučavanjem hrvatske kulturne povijesti koja je, kao dio europske kulturne baštine, dugo bila zanemarena i kao takva nedovoljno priznata. Zato je jedna od intencija niza *Quellen und Beiträge zur kroatischen Kulturgeschichte (Vrela i prinosi za hrvatsku kulturnu povijest)*, u kojem se nalazi i Petrićevo djelo na latinskom jeziku *Discussiones peripateticae*, osvijetliti i ukazati na onaj dio hrvatske baštine koji je napisan na latinskom jeziku, a čije se značenje očituje i u širem, europskom kontekstu.

Iako su brojni naraštaji autora proučavali i pisali o djelima Frane Petrića¹, a i članovi i suradnici Instituta za filozofiju u Zagrebu već se duže bave Petrićem², izlaženje *Discussiones peripateticae* veliki je dobitak i izuzetan događaj za hrvatsku kulturu, ali isto tako i izdavački pothvat, istaknula je Ljerka Schiffler koja je zajedno s Elisabeth von Erdmann Pandžić i Zvonkom Pandžićem predstavila knjigu.

U čemu se, međutim, krije važnost Petrićevih *Discussiones peripateticae* i zašto je to djelo bitno i nezaobilazno u tumačenju cjelokupne Petrićeve filozofije? Prije svega, ono je nužno i za razumijevanje razvoja i sudbine platonizma i aristotelizma u Europi, naročito u razdoblju renesanse. Neosporen je pionirski karakter ovog djela u kojem Petrić pokreće pitanje autentičnosti Aristotelovih djela, što prije njega nije nitko učinio. Petrićev inovativan pristup Aristotelovim djelima uvjetovale su duhovnopovijesne okolnosti tadašnjeg humanizma čije su se odrednice temeljile na obnovi anitčke misli, odnosno propitivanju djela klasičnih autora pomoću filološko-kritičke metode. Petrić je pomalo sličan Sokratu jer je voden sumnjom, a opravdanost sumnje u autentičnost Aristotelovih djela vidi, prije svega, u nesigurnosti tradicije, iznoseći čitavu povijest posredovanja Aristotelovih djela pa tako i različite interpretacije tih djela. Zbog tih je interpretacija moglo doći do stanovitog iskrivljavanja Aristotelova učenja, što dovodi do pitanja Aristotela kao filozofskog autoriteta. Kritičkim preispitivanjem tradicije Petrić je riješio stanovite nedoumice koje su se odnosile na Aristotelova djela i

¹ O hrvatskim autorima koji su proučavali Petrićevo stvaralaštvo piše Mihaela Girardi-Karšulin u članku »Kronološki pregled istraživanja djela Frane Petrića u Hrvata«, u: *Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine* 37–38 (1993), str. 223–247. Isti članak izašao je i na engleskom jeziku pod naslovom »A Chronological Survey of the Research into the Work of Frane Petrić with the Croats«, u: *Studia historiae philosophiae Croatiae* 2 (1993), str. 17–43.

² Spomenimo neke članove i suradnike Instituta za filozofiju u Zagrebu koji su proučavali i proučavaju Petrićevo stvaralaštvo: Erna Banić-Pajnić, Marija Brida, Žarko Dadić, Heda Festini, Vladimir Filipović, Mihaela Girardi-Karšulin, Goran Gretić, Mislav Kukoč, Stipe Kutleša, Andrija Mutnjaković, Snježana Paušek-Badždar, Zlatko Posavac, Vladimir Premec, Ljerka Schiffler, Lino Veljak, Franjo Zenko, i dr.

na taj je način otvorio i neka bitna hermeneutička pitanja, naročito kad se radilo o tome koja je metoda razumijevanja i interpretiranja najprimjenjivija na Aristotelovim djelima.

Voden idejom uspostavljanja »corpus aristotelicum« Petrić u *Discussiones peripateticae* iznosi vlastitu ideju povijesti filozofije pokušavajući reinterpretirati cjelokupnu antičku filozofsku tradiciju (posebice povijest platonizma, pretplatonizma i neoplatonizma te aristotelizma i peripatetizma). Petrić iznosi svoja shvaćanja razvoja ideja o znanosti i filozofiji, vodeći se kritičkim promišljanjem Aristotelove filozofije, tumačenjem Aristotela pomoću njega samog, a ne pomoću različitih interpretacija do kojih je došlo tijekom vremena. Da bi to mogao ostvariti, Petrić se služio pristupom koji je Giordano Bruno nazvao sitničarsko-pedantnim³ zbog čega nije osobito cijenio Crešanina. Petrić je, doista, iscrpno izložio široku sliku problema koji se tiču Aristotela i aristotelizma, počevši od onih koji se odnose na Aristotelov život i rad, na njegove odnose s prethodnicima i njegovo mjesto u povijesti antičke filozofije pa do vrijednosti njegovih glavnih fizičkih i metafizičkih teorija. Zbog ovolike se širine ovo djelo pokazalo i kao veliki doprinos filozofskoj historiografiji, imajući pritom i enciklopedijski karakter. Stoga ga Ljerka Schiffler naziva »nekom vrstom personalne enciklopedije« koju je Petrić napisao o Aristotelu.

O Brunovoj kritici Petrića piše između ostalog Zvonko Pandžić u svom studioznom predgovoru na njemačkom jeziku koji je napisao za ovo novo izdanje Petrićevih *Discussiones peripateticae*. Z. Pandžić navodi kako se originalno djelo sastoji od četiri sveska, ali su u ovom studijskom izdanju objedinjeni u jedan koji obuhvaća sav tekst. Prvi je svezak prvi puta izašao 1571. godine u Veneciji, dok su ostala tri sveska, zajedno s prvim, izašla 1581. u Baselu. Taj je primjerak poslužio kao predložak za ovo izdanje. Izloživši Petrićev život i pregled njegovih djela, Z. Pandžić iznosi neke bitne značajke *Discussiones peripateticae*. Kako su se Aristotelu pripisivala i djela koja nisu njegova, Petrić se, s obzirom da je znao grčki jezik, koristio filološkom metodom u istraživanju Aristotelovih djela. Utvrđujući autentičnost Aristotelovih djela Petrić poseže za kriterijima kojima su se priklanjali autori starine – tumači Aristotelova djela kada su određivali autentičnost Aristotelovih spisa. Petrić navodi šest kriterija: 1. značajno stilističko podudaranje s Aristotelovim tekstom, 2. podudaranje s Aristotelovim učenjem, 3. gomilanje identičnog iskaza, 4. citiranje sumnjivih tekstova i onih koji su autentični (Aristotelovi), 5. svjedočanstvo Aristotelovih učenika, 6. svjedočanstvo sljedbenika. Od svih kriterija Petrić je prihvaćao samo posljednja dva jer je smatrao da prva tri mogu biti rezultat imitiranja, dok kod četvrtog kriterija moramo biti sigurni u autentičnost teksta, što nije uvijek moguće.

Iako u *Discussiones peripateticae* Petrić iznosi ideje i osnove vlastite povijesti filozofije, činjenica je da je većina istraživača dosad pažnju posvećivala ponajprije Petrićevoj *Novoj sveopćoj filozofiji*. Ova se djela, međutim, napominje Z. Pandžić, moraju proučavati zajedno jer se *Nova sveopća filozofija* ne može čitati bez *Discussiones peri-*

³ Usporedi: Zvonko Pandžić: »Einleitung«, u: Franciscus Patricius: *Discussiones peripateticae*, Böhlau Verlag, Köln; Weimar; Wien, 1999, str. V.

pateticae. Ideja i osnova Petrićeve povijesti filozofije postat će okosnicom njegova kapitalnog djela *Nova sveopća filozofija* u kojoj će Petrić prikazati koherentni sustav filozofije. Danas to djelo predstavlja prilog svjetskoj renesansnoj misli, a Petrić je, po mišljenju Ch. B. Schmitta, najbolji tumač platoničke filozofije u drugoj polovici 16. stoljeća⁴.

Unatoč tome što je u Hrvatskoj izašao stanoviti broj prijevoda Petrićevih djela, ulomaka te brojne rasprave o njegovoj filozofiji, predgovor Zvonka Pandžića važan je i utoliko jer je njime približio djelo i hrvatskim istraživačima, kojima bi to mogao biti dobar poticaj za prevođenje predgovora i na hrvatski jezik, kao i na kritičko izdanje ovog djela. Dodajmo i to da je ovim kapitalnim izdanjem tek sada široj znanstvenoj javnosti omogućena detaljnija analiza misli F. Petrića koji je djelom *Discussiones peripateticae* predstavio svoj model mišljenja, zalažući se za slobodno i otvoreno mišljenje, a time i za slobodno filozofiranje koje je, kao takvo, jedino i moguće.

ALICA BAČEKOVIĆ

Anto Gavrić O. P. (priređio): Ljubav prema istini, Zbornik u čast Tome Vereša O. P., Dominikanska naklada Istina, Zagreb, 2000, str. 448

Zbornik »Ljubav prema istini« sastavljen u čast dominikanskog svećenika Tome Vereša, autora dobro poznatog našoj filozofskoj javnosti, nastao je u povodu dviju njegovih velikih obljetnica: sedamdesetog rođendana i pedesete obljetnice svećeničkog zavjeta. Zbornik dobro odslikava tu prigodu; osim što upoznaje s cjelokupnim i bogatim djelom samog slavjenika, pruža nam i pregled suvremene katoličke filozofske misli.

Sam je zbornik podijeljen u tri dijela. Prvi dio *Slavljenik i njegovo djelo* (autor Verešove biografije je sveuč. prof. Katoličkog bogoslovnog fakulteta Josip Čurić, DI iz Zagreba) upoznaje nas sa životom tog istaknutog dominikanca. Tomo Vereš, rođen u Subotici 1930, s devetnaest godina stupa u novicijat reda propovjednika, tj. dominikana u Dubrovniku, gdje je i započeo studij koji je dovršio na dominikanskom sveučilištu Le Saulchoir kraj Pariza. Na istom sveučilištu magistrira temom »Ontološki vid problema o Božjem postojanju kod Tome Akvinskog«, a nakon poslijediplomskog

⁴ Usporedi: isto, str. XXIII.